

діями реальний збиток. Відповідальність обох сторін договору тепlopостачання побутового споживача обмежена відшкодуванням реального збитку, при цьому упущена вигода не може бути стягнута.

2. Для тепlopостачальних організацій і побутових споживачів встановлені єдині підстави майнової відповідальності за порушення умов договору тепlopостачання.

3. Стягнення з побутового споживача (абонента) пені за несвоєчасну оплату або неоплату за спожиту енергію є

законним у разі закріплення цього положення в договорі й відсутності будь-якого обмеження Законом.

4. Споживач (абонент) повинен мати ті ж права щодо стягнення пені з тепlopостачальної організації, що й тепlopостачальна організація, яка може стягувати пеню зі споживача (абонента).

5. Відповідальність за порушення умов договору тепlopостачання щодо якості теплоносія повинна бути не умовною, а реальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права / Г. Ф. Шершеневич. – [4-е изд.]. – М. : Изд. Бр. Башмаковых, 1912. – 663 с. – (репринтная копия).
3. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 2002. – 350 с.
4. Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть / В. А. Тархов. – Уфа : Уфимский юридический институт, 1998. – 329 с.
5. Матвеев Г. К. Основания гражданско-правовой ответственности / Г. К. Матвеев – М. : Юрид. лит., 1970. – 312 с.
6. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – Х. : БЕК, 1994. – 224 с.
7. Иоффе О. С. Вопросы теории права. / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский – М. : Госюриздат, 1961. – 381 с.
8. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) / О. Э. Лейст. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 239 с.
9. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – М. : Статут, 2001. – 411 с.
10. Красавчиков О. А. Ответственность, меры защиты и санкции в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков // Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав. Сборник ученых трудов. – Свердловск, 1973, Вып. 27. – С. 5–16.
11. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность. Очерк теории / С. Н. Братусь – М. : Юрид. лит., 1976. – 215 с.
12. Брагинский М. И. Договорное право : Общие положения. Кн. 1 / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский – [2-е изд.]. – М. : Статут, 2003. – 848 с.
13. Про тепlopостачання : Закон України від 2 черв. 2005 р. № 2633-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 28. – Ст. 373.
14. Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 26 черв. 2004 р. № 1875-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 514.
15. Про тимчасову заборону стягнення з громадян України пені за несвоєчасне внесення плати за житлово-комунальні послуги : Закон України від 13 лист. 1996 р. № 486/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 52. – Ст. 304.
16. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квіт. 1999 р. № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.
17. Про затвердження Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення та типового договору про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення : постановою Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2005 р. № 630 // Урядовий кур'єр. – 2005 – № 186.

УДК 347

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ЗДОРОВ'Я» І «ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я» CORRELATION OF CONCEPTS «THE PERSONAL UNPROPERTY RIGHT FOR PHYSICAL PERSONALITY ON A HEALTH» AND «PERSONAL UNPROPERTY RIGHT FOR PHYSICAL PERSONALITY IS IN THE FIELD OF HEALTH PROTECTION»

Тюхтій Н.О.,
аспірант кафедри цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена співвідношенню понять «особисте немайнове право фізичної особи на здоров'я» і «особисте немайнове право фізичної особи у сфері охорони здоров'я». Проаналізовано юридичну літературу з приводу визначення цих понять. Також запропоновано власні визначення понять «здоров'я», «особисте немайнове право», «особисте немайнове право на здоров'я», «особисте немайнове право фізичної особи у сфері охорони здоров'я», і доцільність закріплення у Цивільному кодексі України «права на охорону здоров'я».

Ключові слова: здоров'я, особисте немайнове право, особисте немайнове право на здоров'я, право на охорону здоров'я, особисте немайнове право фізичної особи у сфері охорони здоров'я.

Статья посвящена соотношению понятий «личное неимущественное право физической личности на здоровье» и «личное неимущественное право физической личности в сфере охраны здоровья». Проанализирована юридическая литература по поводу определения этих понятий. Также предложены собственные определения понятий «здоровье», «личное неимущественное право», «личное неимущественное право на здоровье», «личное неимущественное право физической личности в сфере охраны здоровья», и целесообразность закрепления в Гражданском кодексе Украины «права на охрану здоровья».

Ключевые слова: здоровье, личное неимущественное право, личное неимущественное право на здоровье, право на охрану здоровья, личное неимущественное право физической личности в сфере охраны здоровья.

The article is devoted correlation of concepts «the personal unproperty right for physical personality on a health» and the «personal unproperty right for physical personality in the field of health protection». Legal literature is analysed concerning determination of these concepts. Own determinations of concepts «health», «personal unproperty right», are also offered, «personal unproperty right on a health», «personal unproperty right for physical personality in the field of health protection», and expedience of fixing in Civil code of Ukraine of «right on a health protection».

Key words: health, personal unproperty right, personal unproperty right, on a health, right on a health protection, personal unproperty right for physical personality in the field of health protection.

Постановка наукової проблеми. Інститут особистих немайнових прав фізичних осіб вже досить тривалий час займає важливе місце у цивільному праві, його дослідження та вивчення є актуальним та цікавим для науковців різних поколінь. Соціальна значущість особистих немайнових прав є значно вищою, ніж прав, які відносяться до матеріальної сфери суспільного життя, особливо права у сфері охорони здоров'я.

Питання співвідношення понять «особисте немайнове право фізичної особи на здоров'я» і «особисте немайнове право фізичної особи у сфері охорони здоров'я» є актуальними на сьогодні, оскільки слід чітко розмежовувати, що саме є об'єктом цивільного права у зазначеній сфері – «здоров'я» чи «охорона здоров'я» і чому в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [1] міститься саме «право на охорону здоров'я», а не «право на здоров'я» та як за обсягом можна співвідносити наведене.

Стан дослідження. На окремі аспекти щодо досліджуваного питання звертали свою увагу такі автори, як С. Булеца [2], Н. Давидова [3], О. Кохановська [4], Л. Красавчикова [5], Л. Малюга [6], О. Пунда [7], І. Сенюта [8], Р. Стефанчук [9] та інші.

Метою статті є визначення наступних понять: «здоров'я», «особисте немайнове право», «особисте немайнове право на здоров'я», «особисте немайнове право фізичної особи у сфері охорони здоров'я» та їх співвідношення між собою, а також доцільність закріплення у ЦК України «права на охорону здоров'я».

Виклад основного матеріалу. Перш ніж звернутися до питання про співвідношення понять «особисте немайнове право фізичної особи на здоров'я» і «особисте немайнове право фізичної особи у сфері охорони здоров'я», потрібно визначити зміст поняття «особисте немайнове право фізичної особи».

Загалом термін «особисте немайнове право» з'явився у цивілістиці не одразу, йому передували до десяти видів найменувань, зокрема: моральні права, елементарні права, особисті права, особові права, фізичні права, життєві права, індивідуальні права, громадянські права та інші. Так, за визначенням П. М. Рабіновича, «основні права – це певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку у конкретно-історичних умовах, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей» [10, с. 16].

Жоден з чинних нормативно-правових актів не містить визначення поняття «особисте немайнове право», лише у ст. 269 ЦК України зазначено, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту. Особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою. Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав. Особистими немайновими правами фізична особа володіє довічно.

Проте майже кожен науковець, що звертався до проблем особистих немайнових прав, пропонував визначення цього терміну. Отже, на доктринальному рівні можна зустріти наступні варіанти визначення вищевказаного поняття:

- це право на благо, що невіддільне від кожної даної особистості, інакше кажучи, права, що охороняють неприпустимий прояв індивідуальних рис, здатностей, прагнень людини [3, с. 24];

- це основні права людини, що реалізуються у сфері приватного життя окремої особи завдяки створеному у цивільному та сімейному законодавстві приватноправовому режиму [7, с. 14];

- це право, що виникає з приводу благ, позбавлених економічної цінності, тісно пов'язане з особистістю управомоченого, а тому невідчужуване від нього [11, с. 123];

- це суб'єктивне право, що виникає з приводу нематеріальних благ і результатів інтелектуальної діяльності, що не підлягає точній грошовій оцінці, тісно пов'язане з особою управомоченого, спрямоване на виявлення і розвиток його індивідуальності і має специфічні підстави виникнення і припинення [12, с. 18];

- це суб'єктивне цивільне право, яке за своїм змістом є тісно та нерозривно пов'язане із особою носієм, не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу) і об'єктом якого є особисте немайнове благо, а у визначених законом випадках й інше нематеріальне благо [9, с. 131];

- це особисте, абсолютне, довічне право, яке не має майнового еквівалента, об'єктом якого є нематеріальні (духовні) блага, що притаманно всім і кожному незалежно від інших прав, і виникає від народження або за законом та не відчужується [3, с. 34].

Особисті немайнові права, на думку В. С. Синенко, є невід'ємними від особистості і є такими, що їх неможливо передати. Ця особливість зумовлена сутністю нематеріальних благ як їхніх об'єктів. Саме нематеріальні блага є невід'ємними від особи, вони полягають у самому суб'єкті. Невід'ємність (невідчужуваність) цих благ від людини пояснюється ще й тим, що більшість з них відноситься до числа природних. Природні права виникають з моменту народження людини і припиняються зі смертю. Відповідно, ті суб'єктивні права, які виникають з приводу цих благ, також не можуть бути відділені від особи [13, с. 19].

Отже, проаналізувавши вищевказані варіанти тлумачення поняття «особисте немайнове право», пропонуємо під зазначеним терміном розуміти право, що належить фізичній особі від народження і не може бути відчуженим, триває довічно, не має економічної природи, є нерозривно пов'язаним із особою його носія, своїм об'єктом має нематеріальні блага, є абсолютним та невідчужуваним.

За ЦК України особисті немайнові права поділяються на дві групи: такі, що забезпечують природне існування фізичної особи та інша група – права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, відповідно розміщені у главах 21 та 22 Книги другої вищезазначеного кодексу. В межах даної статті ми звертатимемо увагу саме на першу групу прав.

Отже, особисті немайнові права фізичної особи, що забезпечують її природне існування, за своєю сутністю є правами біологічними. Зокрема, О. М. Єрмолова зазначала: «Враховуючи уявлення про людину як біосоціальну істоту, у зв'язку з тим, що вона має біологічне підґрунтя, але як особистість формується та втілюється у процесі участі в суспільному житті» [14, с. 26-27].

Л. О. Красавчикова вказує: «Зрозуміло, що і сама людина – надскладна система, зокрема, система біологічна. Єдність біологічного і соціального, що поєднано у людині, зумовлює повноту людської природи та визначає пріоритетність її потреб на тому чи іншому відрізку історичного існування окремої людини і людства в цілому... Оскільки людина істота біосоціальна, то право на життя, на здоров'я розглядаються як особисті немайнові права» [5, с. 98, 104].

Таким чином, проаналізувавши та визначивши поняття «особисте немайнове право» в цілому, слід також проаналізувати поняття «особисте немайнове право фізичної особи на здоров'я» та «особисте немайнове право фізичної особи у сфері охорони здоров'я» та їх співвідношення. В Конституції України закріплюється «право фізичної особи на здоров'я», в той час як в ЦК України та Основах законодавства України про охорону здоров'я (далі – Осно-

ви) міститься «право на охорону здоров'я».

На сьогодні в літературі існують різні пропозиції щодо визначення поняття «права на здоров'я». Так, окремі науковці взагалі не вважають за доцільне виділення такого права з-поміж інших особистих немайнових прав, вважаючи, що воно має конституційно-правову природу [8, с. 65-69; 15, с. 3-9; 16, с. 128-134], або, що існуюча цивільно-правова регламентація в межах права на охорону здоров'я є достатньою [6, с. 10-11; 17, с. 260-263; 18, с. 194]. Інші науковці, також з одного боку погоджуються із законодавцем, водночас, підтримують існування загального права на здоров'я, під яким розуміють передбачену законом можливість фізичної особи знаходитись у стані повного фізичного, душевного і соціального благополуччя шляхом реалізації закріплених у законодавстві правомочностей [19, с. 71-72].

«Особисте немайнове право фізичної особи на здоров'я» – це більш універсальна категорія, але її складність полягає в тому, що дотепер не вироблено точного і єдиного визначення поняття «здоров'я».

Перед тим, як перейти до розгляду поняття «здоров'я фізичної особи», потрібно відмітити, що воно за своїм змістом є полісемантичним. З огляду на це, його потрібно розглядати, як мінімум, у двох основних розуміннях. Насамперед, «здоров'я» є загальнофілософською категорією, яку слід розуміти як певний об'єкт нематеріального світу. З цієї позиції воно носить об'єктивний психофізичний характер та є таким, що існує і поза межами правового впливу. І тому у найбільш загальному розумінні «здоров'я людини» визначається як природний стан організму, що характеризується його повною рівновагою із біосферою та відсутністю будь-яких виражених хворобливих змін [20, с. 356].

І, по-друге, це поняття можна розглядати так, як визначено преамбулою Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) закріпленою 22 липня 1946 року [21], що «здоров'я» – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів» [21]. Здоров'я, відповідно до ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я, – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя людини, а не лише відсутність хвороб, інвалідності чи інших фізичних або душевних вад [22, с. 19]. Це благо, невіддільне від особистості людини.

У різні проміжки часу здоров'я людини може перебувати у різних станах, але ці стани не мають чітких меж, оскільки між станом «здорової людини» і «хворобливим станом» існують перехідні стани. Тому М. М. Малєїна відзначає: «Стан здоров'я може бути встановлений на підставі особистих (суб'єктивних) відчуттів конкретної людини в сукупності з результатами клінічного обстеження, із врахуванням статті, віку, соціальних, кліматичних, географічних, побутових умов, в яких живе або тимчасово знаходиться людина» [12, с. 76].

Але і організм здорової людини може містити певні хворобливі елементи, тому пропонується замість поняття «здорова людина» вживати словосполучення «практично здорова людина», тобто коли відхилення у організмі людини не позначаються на її самопочутті.

Хоча із такими пропозиціями не зовсім можна погоджуватися, адже зміна термінології в такому разі не є суттєвою, тому що організм людини все одно має функціонувати відповідно до встановлених медичних показників для забезпечення її нормального фізичного та психологічного стану.

У медицині розрізняють стан між здоров'ям і хворобою, відносячи сюди перенапруження, адаптацію організму до нових умов та інше. Проте таке розмежування для права, зокрема цивільного, на нашу думку, суттєвого значення не має.

Л. В. Тихомиров розглядає здоров'я людини як «ме-

дико-біологічний статус індивіда в умовах фізичного і психічного благополуччя організму при належній його діяльності, який слід підтримувати самостійно, використовуючи ті, що для цього надаються державою можливості» [23, с. 74]. На думку автора, «здоров'я – категорія динамічна, воно схильне до фізіологічних і патологічних змін» [23, с. 12].

А. А. Теракопов, який досліджував проблеми психологічної безпеки людини, прийшов до висновку, що безпечний стан як комплексне явище включає в себе «фізичне, психічне, генетичне, репродуктивне, інтелектуальне і духовне здоров'я і забезпечується системою економічних, політичних, екологічних, інформаційних, юридичних та інших заходів» [24, с. 88-89].

Дуже вдалою є позиція щодо віднесення до безпечного стану генетичного та репродуктивного здоров'я, поряд із фізичним та психічним.

Здоров'я є природним благом, яким людина наділяється від народження. Тобто, з одного боку, стан здоров'я залежить від природно закладених характеристик людини, які складаються на момент народження людини, а з другого, – визначається під впливом соціальних факторів, спадкових, природних чинників та економічних і політичних умов, що є у державі [25, с. 25-26].

Коли йдеться про природне право на здоров'я, яким від народження повинні бути наділені усі, то відразу «зупиняє» нас така «перепона» як вроджені патології (внутрішніх органів, опорно-рухового апарату тощо), аномалії, немовлята, що народжуються вже інфікованими (ВІЛ, вірусний гепатит), спадкові вроджені хвороби (хвороба Дауна, гемофілія, муковісцидоз). У цьому випадку немає підстав стверджувати, що такі особи мають природне право на здоров'я, яким однаковою мірою наділені усі з моменту народження. А рівність і загальність, як відомо, є одними з неодмінних засад сучасної концепції прав людини як це стверджують А. Азаров [26, с. 16-17], Л. Глухарьова [27, с. 114-120], С. Добрянський [28, с. 28-33], П. Рабінович [29, с. 7].

В популярній медичній енциклопедії під здоров'ям розуміється стан, протилежний хворобі, який не можна визначити з достатньою точністю, оскільки він пов'язаний з великою широтою коливань найважливіших показників життєдіяльності людини і можливостями пристосування організму [30, с. 225].

Висновки. Отже, з урахуванням запропонованих вище визначень та враховуючи наші попередні дослідження, під категорією «здоров'я» слід розуміти особисте немайнове благо, що належить життєздатній людині, яке охороняється законом, виражається у фізичному та психічному благополуччі та забезпечується нормальним функціонуванням організму в цілому.

З'ясування поняття «здоров'я» допомагає у дослідженні та визначенні поняття «особисте немайнове право на здоров'я» в цивільно-правовому аспекті. Отже, ним є абсолютне, невідчужуване, особисте, довічне право, яке виникає з приводу особливого блага – здоров'я людини, що дозволяє реалізувати його шляхом встановлених законодавчо правомочностей.

Правомочностями, про які зазначалося вище є окремо визначені у сфері охорони здоров'я права, такі:

- право на медичну допомогу, що включає в себе такі права: на вибір лікаря та його заміну, на вибір лікувального закладу, на вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря;
- право на відмову від надання медичної допомоги;
- право на штучне переривання вагітності;
- право на сурогатне материнство;
- право на участь у медичному експерименті;
- право на донорство крові та її компонентів й трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів;
- право на усунення небезпеки, що загрожує життю та

здоров'ю фізичної особи;

- право фізичної особи на інформацію про стан свого здоров'я;
- право на таємницю про стан здоров'я;
- репродуктивні права фізичних осіб;
- особисті немайнові права неповнолітніх у сфері охорони здоров'я та інші.

А зазначені правомочності і складають особисті немайнові права у сфері охорони здоров'я. Таким чином, «особистим немайновим правом фізичної особи у сфері охорони здоров'я, про що зазначалося в наших попередніх публікаціях, є природне право людини, що закріплене в законодавстві та надає кожній людині можливість використовувати усі дозволені засоби задля збереження, розвитку, зміцнення та відновлення у разі порушення стану свого організму, не обмежуючи при цьому права інших осіб, таке право гарантується державою. Поряд з цим, варто зазначити, що досить вдалою і правильною є позиція нашого законодавця щодо розміщення у Книзі II ЦК України «права на охорону здоров'я», а не «права на здоров'я», так як цивільне право спрямоване не лише на проголошення того чи іншого права, а й на можливість його реалізації, тобто об'єктом доцільно вважати саме «охорону здоров'я», а не «здоров'я».

Визначення «здоров'я» намагалися дати чимало науковців, проте всеодно важко визначити його в повному обсязі, оскільки постає питання яку людину можна вважати повністю здоровою – коли вона є здоровою за

медичними показниками чи коли вищенаведене поєднується із так званим «моральним здоров'ям» – настроєм особи, почуттями, які можуть вплинути на стан здоров'я як позитивно, так і негативно. Отже, «охорону здоров'я» цілком виправдано можна вважати об'єктом цивільного права, тому що особа має право намагатися зберегти своє здоров'я, охороняти його, а досягти цього можна через особисті немайнові права у сфері охорони здоров'я, які містяться у ЦК України та інших нормативно-правових актах.

Отже, поняття «особисте немайнове право фізичної особи на здоров'я» і «особисте немайнове право фізичної особи у сфері охорони здоров'я» слід співвідносити як ціле та частину, так як перше визначення включає у себе всі правомочності в сукупності, що містить друге визначення, про які ми вище зазначали, можна навіть сказати, що друге визначення існує задля обслуговування першого та є механізмом його реалізації. Тобто задля збереження належного стану здоров'я (в даному випадку реалізації особистого немайнового права на здоров'я) фізична особа може звернутися до будь-якого закладу охорони здоров'я чи медичного працівника за наданням тієї чи іншої медичної послуги (тобто використати будь-яке із прав, що існують у сфері охорони здоров'я), як декількох, так і однієї, наприклад, особа звертається за реалізацією свого права на донорство крові, або з правом на таємницю про стан свого здоров'я та трансплантацію того чи іншого органу в сукупності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – С. 356.
2. Булеца С. Б. Поняття «здоров'я» як цивільно-правова категорія // Часопис Київського університету права : український науково-теоретичний часопис / Київський ун-т права НАНУ ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ. – Київ, 2008. – № 3. – С. 175–179.
3. Давидова Н. О. Особисті немайнові права : навчальний посібник для студ. вищих навч. закл. – Київ : Ін Юре, 2008. – 160 с.
4. Кохановська О. В. Особисті немайнові права фізичних осіб як інститут цивільного права України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2010. – С. 4–6 (Юридичні науки ; Вип. 85).
5. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : дис. канд. юрид. наук / Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 1994. – 435 с.
6. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2004. – 22 с.
7. Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : монографія / О. О. Пунда ; Науково-дослідний ін-т фінансового права. – Хмельницький–Київ : Видавництво Сергія Пантюка, 2005. – 436 с.
8. Сенюта І. Я. Право на охорону здоров'я у конституціях країн СНД: порівняльно-правовий аналіз // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 3–4. – С. 65–69.
9. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко. – Хмельницький : Вид-во Хмельн. ун-ту упр-ня та права, 2007. – 626 с.
10. Рабінович П. Основні права людини: поняття, класифікації, тенденції // Український часопис прав людини. 1994. – № 1. – С. 14–22.
11. Ромовська З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : дис. к. ю. н. – К., 1968. – 277 с.
12. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан (понятие, осуществление, защита). – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Пресс, 2001. – 244 с.
13. Синенко В. С. Гражданско-правовая защита личных неимущественных прав : дис...канд. юрид. наук / Белгородский государственный университет. – Белгород, 2002. – 153 с.
14. Ермолова О. Н. Нематериальные блага и их защита : дис.... канд. юрид. наук / Саратов, 1988. – 174 с.
15. Скомороха В. Право людини на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування та конституційне правосуддя // Право України. – 2002. – № 6. – С. 3–9.
16. Иваненко В. А., Иваненко В. С. Социальные права человека и социальные обязанности государства: международные и конституционные правовые аспекты. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 404 с.
17. Цивільне право України : підручник : У 2-х кн. : Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 736 с.
18. Цивільне право України : підручник : У 2 т. : Т. 1 / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 480 с.
19. Калітенко О. М. Право на здоров'я: цивільно-правовий аспект // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – 2004. – Вип. 23. – С. 70–73.
20. Фролов В. А. Здоровье // Большая медицинская энциклопедия / Гл. ред. акад. Б.В. Петровский. – Т. 8. – М. : Изд-во «Советская энциклопедия», 1978. – С. 356.
21. Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) від 22 липня 1946 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_599.
22. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 4. – С. 19.
23. Тихомиров А. В. Медицинское право : практическое пособие. – М. : Издательство «Статут», 1998. – 418 с.
24. Теракопов А. А. О правовых аспектах психической активности и психологической безопасности человека // Гос. и право. – 1993. – № 4. – С. 88–89.

25. Сенюта І. Я. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень» / Сенюта Ірина Ярославівна ; Львів. нац. ун-тет ім. І. Франка. – Львів, 2006. – 217 с.
26. Азаров А., Ройтер В., Хюфнер К. Права человека. Международные и российские механизмы защиты. – М. : Московская школа прав человека, 2003. – 560 с.
27. Глухарева Л. И. Права человека. Гуманитарный курс : учеб. пособие. – М. : Логос, 2002. – 176 с.
28. Добрянський С. П. Вихідні засади прав людини: до характеристики сучасної інтерпретації // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2004. – Вип. 39. – С. 28–33.
29. Рабинович П. М. Права людини та їх юридичне забезпечення (Основи загальної теорії права та держави) : навч. посібник. – К., 1992. – 99 с.
30. Популярна медична енциклопедія / За ред. Б. Б. Петровського. – М., 1979. – 704 с.

УДК 347.65

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ: СПОСОБИ ТА ФОРМИ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ТА ВІДМОВИ ВІД ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

LEGAL ASPECTS OF RIGHT OF SUCCESSION REALISATION: MODES AND FORMS OF ACCEPTANCE AND REFUSAL OF SUCCESSION

Федорич І.Я.,

*аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті досліджено способи та форми здійснення права на спадкування. Окремо проаналізовано фактори, які впливають на їх вибір. Автором обґрунтовано, що визначення способу та форми здійснення права має вирішальне значення для встановлення факту реалізації права та настання для суб'єкта здійснення бажаних правових наслідків.

Ключові слова: здійснення права, спосіб здійснення права, форма здійснення права, спадкування, прийняття спадщини, відмова від прийняття спадщини.

В статье исследованы способы и формы осуществления права на наследование. Отдельно проанализированы факторы, которые влияют на их выбор. Автором обосновано, что определение способа и формы осуществления права имеет решающее значение для установления факта реализации права и наступления для субъекта осуществления желаемых правовых последствий.

Ключевые слова: осуществление права, способ осуществления права, форма осуществления права, наследование, принятие наследства, отказ от принятия наследства.

The article presents the research of modes and forms of right of succession realization. The factors, which have an influence on their choice are analysed. It is substantiated, that determination of right realisation mode and form have crucial significance for the establishment of the right realisation fact and the approach of legal aim of right realization for the subject.

Key words: right realisation, mode of right realisation, form of right realisation, succession, acceptance of succession, refusal of succession.

Постановка проблеми. Правова категорія «здійснення цивільних прав» несе в собі не лише теоретичну цінність, а й вагоме практичне значення, оскільки дозволяє прослідкувати динаміку дії правових норм, а також виявити ті ланки механізму правореалізації, які створюють перешкоди на шляху ефективного здійснення прав і виконання обов'язків, а отже потребують змін. Цінність будь-якого суб'єктивного права, зазначає Н. І. Мірошнікова, полягає не в його наявності, а у можливості його здійснення [1, с. 11]. Л. С. Явич писав: «право ніщо, якщо його положення не знаходять своєї реалізації у діяльності людей, їх організацій, у суспільних відносинах. Не можна зрозуміти права, якщо розглядати його відокремлено від його здійснення» [2, с. 201]. Під час здійснення цивільних суб'єктивних прав відбувається перетворення можливості особи діяти певним чином на конкретні права та обов'язки, що втілюються в окремі правовідносини, які виникають між суб'єктами цивільного права, тому цивільне право нерозривно пов'язано із забезпеченням можливості його здійснення [1, с. 11].

Стан дослідження. Питань, пов'язаних із здійсненням цивільного права, торкались практично всі науковці-цивілісти, зокрема Д. І. Мейер, Н. М. Коркунова, І. А. Покровський, Г. Ф. Шершеневич, М. М. Агарков, Н. Г. Александров, О. С. Юффе, С. Н. Братусь, В. П. Грибанова, В. А. Тархов, Н. В. Вітрук, В. В. Вітрянський, Ю. С. Гамбаров, Ю. Б. Гонгалю, С. П. Грішаєв, В. М. Коссак, Р. О. Стефанчук, О. В. Дзера, О. Є. Мічурін та інші.

Не дивлячись на численні дослідження, до сьогоднішнього дня у юридичній літературі існує низка невиріше-

них питань, пов'язаних із здійсненням суб'єктивних цивільних прав, зокрема, відсутнє єдине розуміння сутності такого правового явища як здійснення права та факторів, які впливають на процес його здійснення.

Виклад основного матеріалу. Позиції науковців щодо визначення поняття здійснення права в основному будуться на двох основних концепціях розуміння суб'єктивного права як міри можливої поведінки, або ж як використання можливостей закладених у праві.

Так, Б. В. Дукальський під здійсненням цивільного права розуміє здійснення уповноваженою особою наданих їй суб'єктивним правом юридичних та фактичних можливостей [3, с. 6], а Н. І. Мірошнікова – використання можливостей права передбачених законом можливостей, що створюють зміст суб'єктивного цивільного права для задоволення певних потреб [1, с. 24]. Схожу позицію займає О. П. Сергєєв, який здійснення суб'єктивного права визначає як реалізацію тих можливостей, які надаються законом або договором володільцю суб'єктивного права [4, с. 608]. У свою чергу Р. О. Стефанчук визначає здійснення суб'єктивних цивільних прав як процес реалізації уповноваженою особою всіх повноважень, що належать до змісту конкретного суб'єктивного права, для досягнення певного результату [5, с. 87]. В. М. Коссак здійсненням суб'єктивного цивільного права вважає вчинення реальних, конкретних дій, пов'язаних із перетворенням можливостей, закладених у суб'єктивному праві, у дійсність [6]. М. М. Агарков розуміє під здійсненням цивільного права поведінку особи, яка відповідає змісту належного їй права [7, с. 99].